

ОСОБЛИВОСТІ СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ СОЦІАЛЬНОГО ПЕДАГОГА В УМОВАХ ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ЦЕНТРІВ

У статті розглядається роль соціальної педагогіки у її функціонуванні на всіх етапах вікового розвитку особистості. Визначено особливості її як науки про соціальні послуги в різних структурах соціального середовища, зокрема особлива увага приділяється соціально-педагогічній діяльності в територіальних центрах. Окреслено систему соціально-педагогічних послуг, які здійснює соціальний педагог у зазначених установах.

Ключові слова: соціальна педагогіка, соціально-педагогічна діяльність, територіальні центри, соціальні послуги, "Університет третього віку", факультети для людей похилого віку.

Постановка проблеми, її зв'язок з важливими завданнями. Стаття присвячена розкриттю особливостей соціально-педагогічної діяльності в умовах територіального центру на прикладі соціального обслуговування (надання соціальних послуг) у м. Глухові. Ця проблема пов'язана з тим, що будучи органічною частиною педагогіки як теорії і практики соціалізації людини протягом її вікового існування, соціальна педагогіка має особливе значення, коли мова йде про формування соціально орієнтованої й активної людини. У той же час цілі, завдання, методи і засоби соціальної педагогіки відрізняються від педагогічних і залежать від соціального середовища, віку людини, сфери її діяльності, особливостей життя, її фізичного, інтелектуального стану, становища в суспільстві.

Аналіз останніх досліджень і публікацій з проблеми, виокремлення не вирішених її частин. Дослідження Н. Дементієвої, І. Зверевої, Т.І. Коленіченко, А. Капської, Л. Котової, Л. Міщик, А. Ригіної Л. Тюпті, Е. Холостової та ін. свідчать, що спеціалісти із соціальної педагогіки у колективах територіальних центрів виконують значну роль у соціальному обслуговуванні. У своїй роботі соціальний педагог надає соціально-педагогічні послуги – виявлення та сприяння розвитку різнобічних інтересів і потреб осіб, які перебувають у складних життєвих обставинах, організація індивідуального навчального, виховного та колекційного процесів, дозвілля, спортивно-оздоровчої, технічної та художньої діяльності, залучення до роботи різноманітних закладів, громадських організацій, зацікавлених осіб.

Важливим у діяльності соціального педагога є використання навичок соціального обслуговування: вміння вислуховувати людей, доброзичливість та терпіння, витримка, вихованість й загалом арсеналу засобів, якими повинен керуватись працівник під час спілкування з людьми, зокрема похилого віку.

Формулювання мети статті. Основною метою статті є висвітлення значення соціального педагога в умовах територіального центру з організації соціально-педагогічної послуги в "Університеті третього віку" на прикладі Глухівського територіального центру.

Одним із завдань є визначення основних напрямів соціально-педагогічної діяльності соціального педагога у взаємодії з іншими працівниками в роботі з людьми похилого віку.

Виклад основного матеріалу. Вища освіта України намагається задовольнити

потреби Держави у фахівцях конкурентоспроможних на ринку праці.

Інтеграція української вищої школи в європейський та світовий освітній простір можлива лише за умови реформування та модернізації підготовки спеціалістів у вищих навчальних закладах України. Це актуалізує проблему освітніх інновацій як дієвого чинника різного виду освітніх послуг.

Особливість змісту підготовки майбутнього соціального педагога у тому, що ці спеціалісти готуються до роботи в різних установах соціальної сфери. Це обумовлено тим, що соціальний педагог працює у відкритому середовищі й має справу у своїй діяльності з різними віковими та соціальними групами. Зокрема, Державний галузевий стандарт підготовки фахівців соціальної педагогіки включає різні види соціально-педагогічної діяльності з питань обслуговування.

До переліку найменувань соціально-педагогічної діяльності належать: організація та проведення соціально-педагогічної роботи з дітьми та молоддю, проектування соціально-педагогічної діяльності в різних мікросоціумах; вивчення вікових та індивідуальних особливостей клієнтів; розробка програм діагностування суб'єктів соціальної роботи; моделювання етичних норм комунікативної діяльності; виявлення причин девіації та вибір форм і змісту соціально-профілактичної роботи; обґрунтування та вибір методів корекційно-реабілітаційної роботи з різними групами населення тощо.

Серед актуальних проблем, які вирішуються в закладах соціального обслуговування (територіальні центри), особливо відчутними і гострими є ті, що пов'язані з процесом адаптації людини похилого віку до умов нового соціального середовища. Як відмічає дослідниця проблеми Т.І. Коленіченко, що незважаючи на здобутки вітчизняних та зарубіжних учених щодо вивчення проблеми адаптації людей похилого віку до умов нового соціального середовища, це питання залишається ще недостатньо розробленим, особливо в практичному аспекті. Це й спонукає науковців і практиків до подальшого дослідження даної проблеми [3, с. 1].

На думку вченої Р.Х. Вайноли, з часу введення нової посади "фахівець соціальної педагогіки", яку може обіймати бакалавр, спеціаліст та магістр соціальної педагогіки, можливості працевлаштування значно розширилися.

Так, наприклад, у системі установ соціального обслуговування наявні спеціальності, де необхідна спеціалізована соціально-педагогічна допомога.

Міністерство праці та соціальної політики України наказом "Про затвердження Типових штатних нормативів чисельності працівників територіального центру соціального обслуговування (надання соціальних послуг" від 10.06.2010 №134, пункт 3. затверджує посади Відділення соціально-побутової адаптації (на 30 відвідувань вдень) [8]:

Найменування посади (професії)	Кількість штатних одиниць
Завідувач відділення	1
Соціальний працівник	0,5
Соціальний педагог (психолог)	1
Сестра медична	1
Інструктор з трудової адаптації	0,5
Прибиральник службових приміщень	0,23 шт. одиниці на 100 м ² площі у разі одноразового щоденного прибирання, але не менше 0,5 шт. одиниці

У той же час Закон України "Про соціальні послуги" від 18.10.2012 р. визначає основні організаційні та правові засади надання соціальних послуг особам, які перебувають у складних життєвих обставинах та потребують сторонньої допомоги. Зокрема, такі види послуг як: *соціально-побутові послуги* – забезпечення продуктами харчування, м'яким та твердим інвентарем, гарячим харчуванням, транспортними послугами, засобами малої механізації, здійснення соціально-побутового патронажу, соціально-побутової адаптації, виклик лікаря, придбання та доставка медикаментів тощо; *психологічні послуги* – надання консультацій з питань психічного здоров'я та поліпшення взаємин з оточуючим соціальним середовищем, застосування психодіагностики, спрямованої на вивчення соціально-психологічних характеристик особистості, з метою її психологічної корекції або психологічної реабілітації, надання методичних порад; *соціально-педагогічні послуги* – виявлення та сприяння розвитку різнобічних інтересів і потреб осіб, які перебувають у складних життєвих обставинах, організація індивідуального навчального, виховного та корекційного процесів, дозвілля, спортивно-оздоровчої, технічної та художньої діяльності тощо, а також залучення до роботи різноманітних закладів, громадських організацій, заінтересованих осіб; *соціально-медичні послуги* – консультації щодо запобігання виникненню та розвитку можливих органічних розладів особи, збереження, підтримка та охорона її здоров'я, здійснення профілактичних, лікувально-оздоровчих заходів, працетерапія; *соціально-економічні послуги* – задоволення матеріальних інтересів і потреб осіб, які перебувають у складних життєвих обставинах, що реалізуються у формі надання натуральної чи грошової допомоги, а також допомоги у вигляді одноразових компенсацій; *юридичні послуги* – надання консультацій з питань чинного законодавства, здійснення захисту прав та інтересів осіб, які перебувають у складних життєвих обставинах, сприяння застосуванню державного примусу і реалізації юридичної відповідальності осіб, що вдаються до протиправних дій щодо цієї особи (оформлення правових документів, захист прав та інтересів особи, інша правова допомога тощо) [1].

Відповідно до Наказу Міністерства соціальної політики України від 25.08.2011 р. №326 "Про впровадження соціально-педагогічної послуги "Університет третього віку" розроблено та затверджено Методичні рекомендації щодо організації соціально-педагогічних послуг "Університет третього віку" у територіальному центрі соціального обслуговування (надання соціальних послуг). У пункті 3.1. наказу зазначено про забезпечення: впровадження соціально-педагогічної послуги "Університет третього віку" у територіальних центрах соціального обслуговування (надання соціальних послуг); надання методичної допомоги у підготовці навчальних програм для надання соціально-педагогічної послуги "Університет третього віку"; участь фахівців-викладачів у навчальному процесі "Університет третього віку" відповідно до навчальної програми; подання узагальненої інформації щодо організації соціально-педагогічної послуги "Університет третього віку" територіальними центрами соціального обслуговування (надання соціальних послуг) до 15 жовтня 2011 року [6].

На виконання вищезазначеного наказу, при відділенні соціально-побутової адаптації територіального центру соціального обслуговування населення Глухівської міської ради,

1 жовтня 2010 року створено Університет третього віку "Активне довголіття", де навчається 90 пенсіонерів і функціонують такі факультети:

- красзнавчий факультет – слухачі вивчають історію рідного краю, а також подорожують містами України;

- факультет здорового способу життя – слухачі зустрічаються з лікарями, слухають лекції про здоровий спосіб життя, секрети народної медицини, дієтичне харчування, нетрадиційні способи лікування, загартування, відвідують заняття у спортивній залі, масаж, ароматерапію, музикотерапію, арнітотерапію;

- факультет соціально-побутової адаптації – слухачі відвідують клуби за інтересами. Тут можна перевірити свої сили, беручи участь у різноманітних турнірах, навчитися вишивати рушники та полотна і отримати інформацію щодо вирішення соціальних проблем;

- факультет інформаційно-комунікативних технологій – слухачі отримують навички роботи в мережі Інтернет, користування електронною поштою, мобільним телефоном, спілкування через "Skype";

- факультет літератури та мистецтва – слухачі пізнають та відкривають для себе нове у світі літератури та мистецтва, ознайомлюються з життєвим і творчий шляхом майстрів слова, шедеврами світового мистецтва, обговорюють літературні твори;

- православний факультет – слухачі якого пізнають та відкривають для себе нове у світі православ'я, здійснюють паломницькі поїздки;

- факультет декоративно-прикладного мистецтва – де слухачі вчаться створенню художніх виробів, призначених головним чином для побуту.

Необхідно наголосити, що в Україні навчання людей похилого віку та інвалідів є інноваційним методом, що має на меті впровадження та практичну реалізацію принципу навчання впродовж життя. Сьогодні концепція навчання впродовж життя прийнята і здійснюється в більшості розвинутих країн світу. Такий підхід до роботи з людьми похилого віку та інвалідами сприятиме їхній адаптації до сучасних умов життя, створить умови для всебічного розвитку, забезпечить формування активної життєвої позиції.

Порівняно з попередніми роками спостерігається позитивна динаміка зростання кількості осіб, які бажають отримати якісні оздоровчо-профілактичні та соціально-педагогічні послуги у відділенні.

Зауважимо, що "соціальна педагогіка" і "соціальна робота" багато в чому перехрещується, переплітається. У широкому розумінні слова теорія і практика соціальної роботи має такий зміст, у межах якого соціально-педагогічна теорія і діяльність цілком органічно виступають складовою, але не єдиною її частиною. Окрім того, у зміст соціальної роботи включається організаційно-управлінські, правові, економічні, психологічні, медичні та інші аспекти і технології. Водночас досить часто предмет соціально-педагогічної теорії і практики має відносно специфічний, але самодостатній характер, і тоді освітньо-виховні технології виходять на перший план.

А це дає змогу стверджувати, що кожен соціальний педагог та працівник (рядовий, спеціаліст вищої категорії, керівник) повинні бути підготовленими і в соціально-педагогічному плані: такого типу знання, уміння і навички є необхідним компонентом, що

забезпечує його професійну готовність. До того ж соціальний працівник не повинен упускати педагогічні аспекти своєї діяльності, не забувати про використання педагогічних засобів для вирішення соціальних проблем. Разом з іншими видами соціально-гуманітарних знань і діяльності вони визначають значною мірою, чи стане соціальний працівник хорошим спеціалістом чи бездумним виконавцем, котрий формально виконує свої обов'язки.

Потрібно зазначити, що для соціальної адаптації людей похилого віку велике значення має вміння соціального педагога вислуховувати старих людей. За рекомендаціями І.І. Миговича соціальному педагогові слід користуватися такими загальноприйнятими правилами:

- перш ніж самому заговорити, дайте змогу співбесіднику повністю висловити свою думку;
- виявляйте зацікавленість до співбесідника;
- якщо отриманої інформації для вас недостатньо, попросіть повторити чи роз'яснити те, що не зовсім зрозуміло;
- не загострюйте уваги на мовних особливостях співбесідника;
- спокійно реагуйте на почуте, вмійте стримувати емоції;
- не лицемірте, не відволікайтеся, будьте ввічливі та відверті.

Але зрозуміло, що при спілкуванні соціального педагога з літніми людьми можуть виникнути конфліктні ситуації. І якщо вже конфлікту не уникнути, то:

- розмовляйте тільки про факт розбіжностей;
- не переходьте на особистість, не давайте оцінок людині;
- не вживайте образливих слів, виразів;
- постарайтеся, щоб ваша мова була переконливою, аргументованою.

Якщо літня людина дуже схвильована, запропонуйте розв'язання конфліктної ситуації відкласти [4, с. 135].

Окрім того, у системі установ соціального обслуговування наявні спеціальні освітньо-виховні потреби, де необхідна спеціалізована соціально-педагогічна допомога в роботі з соціально дезадаптованими дітьми і підлітками, багатодітними і неповними сім'ями, особами асоціальної поведінки і тими, хто звільнився з місця позбавлення волі, особами хворими на алкоголізм, жертвами насилля, інвалідами та особами з фізичною, психічною, соціокультурною деградацією.

Цілком зрозуміло, що залежно від рівня економічного, політичного і духовного розвитку суспільства різні соціальні групи можуть збільшувати чи зменшувати масштаб, форми і зміст соціально-педагогічної діяльності, але не можуть відмовитись від неї повністю.

На думку авторів А.Й. Капської, Л.І. Міщик, В.А. Поліщук та інших, привертає увагу той факт, що в кожному документі, наказах Міністерства праці та соціальної політики, соціальна педагогіка посідає особливе місце в освітньо-виховному процесі з індивідуумами та групами індивідів, соціалізація яких порушена, і вони потребують педагогічної допомоги. Такі індивіди досить часто перебувають під опікою особливого типу установ соціальної сфери, які включають соціальне забезпечення і соціальне обслуговування людей, котрі потребують соціальної допомоги, підтримки і захисту.

Висновки. Підсумовуючи сказане, зазначимо, що територіальний центр соціального обслуговування є спеціальною установою, яка надає послуги громадянам похилого віку та самотнім непрацездатним громадянам, спрямовані на підтримання їхньої життєдіяльності та соціальної активності.

Варто звернути увагу, що робота із людьми похилого віку вважається однією із найтяжчих як у фізичному, так і в психологічному плані.

Таким чином, у роботі соціального педагога територіальних центрів у середині кожної категорії клієнтів доцільно бачити окрему літню людину. Саме це питання і повинно стати одним із важливих аспектів використання різних соціально-педагогічних технологій.

Література

1. Закон України Про соціальні послуги [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/966-15>
2. Капська А.Й. Соціальна робота : [навч. посіб.] / Алла Йосипівна Капська. – Київ : Видавництво Дім "Слово", 2011. – 400 с.
3. Коленіченко Т.І. Особливості адаптації людей похилого віку до умов нового соціального середовища : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : спец. 13.00.05 "Соціальна педагогіка" / Т.І.Коленіченко. – Київ, 2010. – 22 с.
4. Мигович І.І. Теоретичні засади соціальної роботи: посіб. / І.І. Мигович, В.Ф.Жмир. – Ужгород : Говерла, 2007. – 410 с.
5. Мищик Л.И. Социально-психологические проблемы социализации пожилых людей / Л.И.Мищик // Освіта дорослих як фактор соціалізації і соціального захисту в сучасному суспільстві : Матеріали Міжнародної науково-практичної конференції. – Черкаси, 2010. – С.171-177.
6. Наказ Про впровадження соціально-педагогічної послуги "Університет третього віку" [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://mlsp.kmu.gov.ua/document/134175/1.doc>
7. Огієнко О.І. Освіта людей третього віку : теорія та практика / О.І.Огієнко // Освіта дорослих як фактор соціалізації і соціального захисту в сучасному суспільстві : Матеріали Міжнародної науково-практичної конференції. – Черкаси, 2010. С.199-202.
8. Про затвердження Типових штатних нормативів чисельності працівників територіального центру соціального обслуговування (надання соціальних послуг) [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.mlsp.gov.ua/control/uk/publish/article>

Л.И. Мищик, С.И. Николаенко

ОСОБЕННОСТИ СОЦИАЛЬНО-ПЕДАГОГИЧЕСКОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ СОЦИАЛЬНОГО ПЕДАГОГА В УСЛОВИЯХ ТЕРРИТОРИАЛЬНЫХ ЦЕНТРОВ

В данной статье рассматривается роль социальной педагогики в ее функционировании на всех этапах векового развития личности. Определены особенности ее как науки о социальных услугах в разных структурах социальной среды, в частности особое внимание уделяется социально педагогической деятельности в территориальных центрах. Определено систему социально педагогических услуг, которые оказывает социальный педагог в отмеченных учреждениях.

Ключевые слова: социальная педагогика, социально-педагогическая деятельность, территориальные центры, социальные услуги, "Университет третьего возраста", факультеты для людей пожилого возраста.

L. I. Mishchyk, S. I. Nikolaenko

SOCIAL PEDAGOGUE'S SOCIAL AND PEDAGOGICAL ACTIVITIES PECULIARITIES IN THE CONDITIONS OF THE TERRITORIAL CENTER

The article deals with studying the role of social pedagogy in its functioning at all age stages of individual development. Its peculiarities as a science on social services in different social environments are defined. The emphasis on the social and educational activities in the territorial centers for social services is made. The system of social and educational services provided by social pedagogues in such institutions is outlined.

Key words: social pedagogy, social and educational activities, territorial centers, social services, "University of the Third Age", departments for elderly people.

УДК 376.035-056.36:331

А. И. Долженко

УМСТВЕННАЯ ОТСТАЛОСТЬ В КОНТЕКСТЕ ПРОБЛЕМ СОЦИАЛИЗАЦИИ И СОЦИАЛЬНО-ТРУДОВОЙ АДАПТАЦИИ

В статье анализируются проблемы социализации и социально-трудовой адаптации умственно отсталых учащихся вспомогательной школы.

Ключевые слова: дети с умственной отсталостью, адаптация, социализация.

Постановка проблемы. Проблема социально-трудовой адаптации умственно отсталых детей остается актуальной и недостаточно разработанной. Между тем распространенность интеллектуальной недостаточности является для общества дополнительным источником серьезных проблем, к основным из которых следует отнести неполноценную социальную интеграцию лиц с психическим недоразвитием с сопутствующим ей ростом преступности среди несовершеннолетних. Ранняя социализация и социально-трудовая адаптация умственно отсталых детей позволяет снять напряжение в обществе относительно прогнозов личностного становления детей этой категории.

Цель статьи заключается в анализе проблем проявлений умственной отсталости в контексте проблем их социализации и социально-трудовой адаптации.

Анализ исследований и публикаций. В олигофренопедагогике проблема социально-трудовой адаптации учащихся младших классов вспомогательной школы разработана недостаточно. Имеются исследования, освещающие частные вопросы данной проблемы (Н. Долгобородова, Л. Дробот, Г. Дульнев, В. Карвялис, И. Кущенко, В. Мачихина, Г. Мерсиянова, С. Мещерякова, С. Мирский, Н. Павлова и др.), а именно: роль подготовительных упражнений, направленных на обогащение практики; предметно-практических упражнений с целью конкретизации содержания трудового задания, развития